

acquired a more patriotic-tinged character and taken high positions in the charts, ratings, etc. The author states that some compositions have acquired the meaning of peculiar symbols of the struggle of the Ukrainian people for their independence. Their numerous performance versions, in which Ukrainian and Western musicians took part, have acquired the status of "viral". This was facilitated by the creative collaborations of foreign performers with Ukrainian musicians. The goal of creative cooperation was to show support for the Ukrainian people, express it in musical form. Such actions are extremely important, and various musicians have demonstrated solidarity with the Ukrainians. All these factors have a fleeting effect on the increase of interest in the Ukrainian cultural product, support of the music industry. At the same time, they perform the role of psychological support.

Key words: music industry, music product, concert, rating, war, Ukraine.

УДК 141.32

С.М. Холодинська

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ У РОЗВИТКУ ФРАНЦУЗЬКОГО ЕКЗИСТЕНЦІАЛІЗМУ

У статті розглядається як історія становлення, так і специфіка розвитку філософії екзистенціалізму в умовах французької гуманістики 40–80-х років ХХ століття. Відтворено неординарність «європейського руху» цієї філософської системи, яка, сформувавшись у надрах традицій російського світоставлення на межі ХІХ–ХХ століть, почала трансформуватися у філософсько-ідеологічні чи філософсько-естетичні моделі на німецьких і французьких теренах. Після другої світової війни екзистенціалізм знайшов широке визнання серед італо-іспанських філософів, поступово «захопивши» – практично – весь європейський культурний простір.

Підкреслено, що екзистенціалізм має спільні витоки, хоча кожна з існуючих моделей потребує самостійного аналізу, оскільки хронологічно формувалася в часовому перебігу з інтервалом у одне – два десятиліття, привнісши в ортодоксальну модель помітні зміни.

Наголошено, що екзистенціалізм зіграв важливу роль у розвитку французької гуманістики, оскільки мав змогу опертися на інтуїтивізм і персоналізм, які в 20–40-ві роки минулого століття сприяли оновленню філософського мислення.

Показано, що французька модель екзистенціалізму розвивалася на засадах міжнаукового підходу, органічно поєднавши філософію, естетику, психологію та літературознавство, досягнувши значного успіху в розвитку різних видів мистецтва, зокрема, літератури та театру.

Ключові слова: екзистенція, трансформація, філософія абсурду, буття – ніщо, бути – мати, біографізм, переживання, тіло.

DOI 10.34079/2226-2849-2022-12-23-155-165

Постановка проблеми. Розвиток гуманітарного знання в умовах перших двох десятиліть нового століття показав необхідність не тільки послідовного, систематизованого відтворення досягнень минулого, що, власне, в теперішній українській гуманістиці успішно робиться, а й обов'язкового урахування того факту,

що від середини ХХ століття – десятиліття за десятиліттям – усвідомлюється значення культурологічного підходу, загалом, так і його конкретних чинників. У контексті даної статті особливої теоретичної ваги набуває «міжнауковість», застосування якої вносить певні корективи в колишні сталі й перевірені дослідницькі прийоми. Саме завдяки можливості опертися на потенціал культурологічного аналізу, в статті робиться спроба відтворити «трансформаційність», якою позначена французька гуманістика минулого століття.

Питання, підняті в статті, актуалізує і можливість застосувати та використати потенціал спадкоємності, яка простежується між екзистенціалізмом і постмодернізмом, оскільки – за хронологією – перша означена філософська система в логіці свого розвитку, впритул підійшла до другої, а теоретичні позиції Ж.-П. Сартра, на останньому етапі його життєво-творчого шляху, по суті, балансували між екзистенціалізмом і постмодернізмом. На цю особливість сартрівських теоретичних роздумів наголосив у монографії «Modern French philosophy: from existentialism to postmodernism» (2003) англієць Роберт Вікс. Необхідно також зауважувати те, що актуальність матеріалу даної статті надає і представлення окремих робіт французьких екзистенціалістів.

Аналіз досліджень і публікацій. Екзистенціалізм, як феномен французької гуманістики, достатньо широко аналізувався протягом 70–90-х років минулого століття в просторі марксистської філософії, оскільки окремі представники цієї системи поглядів атрибутували власну дотичність саме до марксизму. Наразі, їх «відданість марксизму» досить легко «розчинялася» як у фрейдизмі, так і в «шуканнях» на релігійних теренах, що засвідчувало – властиву їм – «методологічну всеосяжність». Якщо звузити питання публікацій означеного періоду до досвіду української гуманістики, то слід згадати приклади аналізу екзистенціалізму, які присутні в публікаціях І. Бичка, М. Поповича, В. Табачковського.

Від межі ХХ–ХХІ століття різні аспекти екзистенціалізму, подекуди з наголосом на персоналізованому аспекті, ставали об'єктом теоретичного аналізу в роботах В. Агєєвої, Н. Жукової, Л. Левчук, В. Менжуліна, Є. Миропольської, Є. Мулярчука, Н. Хамітова.

З огляду на «методологічну всеосяжність» екзистенціалізму, аналіз цієї системи філософських поглядів спирається на історичний, аналітичний, біографічний і порівняльний методи. В матеріалі статті також враховано потенціал компаративістського підходу.

Мета статті об'єднує кілька дослідницьких завдань, а саме : реконструкція історії становлення екзистенціалізму, означення специфіки французької моделі цієї філософської системи та відтворення – на прикладі екзистенціалізму – сутності можливих трансформаційних процесів у розвитку гуманістики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація дослідницьких завдань, з яких складається мета цієї статті, повинна враховувати деякі історико-культурні особливості поняття «екзистенція», витоки якого сягають як латинського терміну *existentia*, так і пізньолатинського *ex[s]istentia* – існування. В історико-культурній традиції феномен «існування» охоплював досить широкий життєво-побутовий простір, хоча використання модифікацій терміну «існування» в якості теоретичного поняття й означення самостійної сфери європейської гуманістики відбулося спочатку в роботах С. Кіркегора, пізніше закріпилося в манері філософування російських теоретиків, остаточно оформившись у період першої світової війни.

Початкові засади саме філософії екзистенціалізму були обґрунтовані Львом Шестовим (1866–1938), котрий, як відомо, досить повільно йшов до більш-менш

чіткого викладу власного розуміння феномену «існування» та використання його в якості підґрунтя нової філософської течії. На нашу думку, на особливу увагу заслуговує одна з перших ґрунтовних публікацій філософа, а саме : «Шекспір і його критик Брандес» (1898), на сторінках якої виокремлено поняття «наукове пізнання», і зроблена спроба окреслити «за» і «проти», властиві йому. Як вважає Шестов, «наукове пізнання» – подекуди – далеко від створення реальної картини навколишнього світу, а це породжує уявлення пересічної людини щодо сутності цього світу. Не підтримує філософ і «нормативну, примусову мораль», у просторі якої змушена жити людина. Вже в першій роботі Л. Шестов продемонстрував зацікавлене ставлення до морально-релігійних аспектів її внутрішнього світу. При цьому, він одним із перших збагнув значення творчості видатних російських письменників – Ф. Достоевського, Л. Толстого, Д. Мережковського, Ф. Сологуба – задля відтворення морально-релігійних шукань представників різних соціальних верств. Саме Л. Шестов уперше використав літературознавство як структурний елемент екзистенціалізму.

Монографія «Апофеоз безпідставності» (1905) закріпила за Л. Шестовим статус засновника екзистенціалізму, а наступні роботи, серед яких виокремимо «Начала і кінці» (1916) та «Достоевський і Ніцше» (1934) підтверджували його високе положення на теренах саме цієї системи поглядів. Трагічна подія 1915 року – на полях першої світової війни загинув Сергій Листопад – позашлюбний син Л. Шестова – внесла важкий особистісний нюанс у розуміння «психології існування», ставши однією з причин еміграції філософа та його родини до Швейцарії, а пізніше до Франції : від 1920 року Шестов жив за кордоном. У професійному плані його положення було більш, ніж сталим, оскільки він періодично читав лекції в Сорбонні, встановив тісні контакти з французькими та німецькими філософами, продовжував друкуватися, багато зробивши задля поширення екзистенціалізму в європейському культурному просторі.

До засновників екзистенціалізму традиційно залучають і Миколу Бердяєва (1874–1948), хоча його роль у становленні цієї системи поглядів важко оцінити однозначно. В своїх філософсько-світоглядних уподобаннях М. Бердяєв пройшов шлях від марксизму до екзистенціалізму та персоналізму, маючи – водночас – постійний інтерес до сутності релігійної віри. В 1922 році Бердяєв на, так званому, «пароплаві філософів» був висланий із Росії, провівши останню частину життя у Франції. Саме в еміграції в роботах «Про рабство та свободу людини» (1943), «Руська ідея» (1946) чітко проявилися його теоретичні пріоритети, пов'язані з проблемами філософії свободи та історичної пам'яті. Відтак, проблематика, яка цікавила М. Бердяєва, дозволила йому як зробити власний внесок у «розбудову» екзистенціалізму, так і виявити позитивні аспекти філософії персоналізму, яка від 1932 року активно розвивалася на французьких теренах. При цьому, і Шестов, і Бердяєв визнавали необхідність окреслити сутність проблеми «буття», яка – згодом – виступить наріжною в змісті французької моделі екзистенціалізму.

Як підкреслює Л. Левчук, «екзистенціалістська філософія намагалася досягнути буття як безпосередню, нерозчленовану цілісність об'єкта та суб'єкта. Буття людини – її екзистенція – раціонально не пізнається, а опановується безпосереднім «переживанням». Зрозуміти «переживання» можна лише спираючись на художньо-образні засоби, якими користується мистецтво» (Левчук, 1997, с.127). Окрім означеного, Л. Левчук звертає увагу на те, що «переживання» набуває особливого значення, в тих ситуаціях, коли екзистенція кожної конкретної людини усвідомлює свою «скінченність», оскільки спрямована «до ніщо».

У такому контексті заслуговує на підтримку концепція відомого німецького екзистенціаліста Мартіна Гайдеггера (1889–1976), котрий, «анатомуючи екзистенцію»,

увів у теоретичний ужиток «модуси людського існування», серед яких наголосив на таких : страх, сором, передчуття, совість, турбота, провина та ін. Теоретична доля цих «модусів» – проти них не заперечували і французькі прибічники екзистенціалізму – неоднозначна.

Перш, ніж аналізувати теперішнє ставлення до ідеї «модусів людського існування», слід зазначити, що – поза межами терміну «модус» – феномен страху неодноразово був об'єктом теоретичного аналізу. Достатньо згадати роботу «Страх і трепет» (1843) видатного данського філософа, протестантського теолога, письменника, котрий стояв у витоків європейського екзистенціалізму, Серена Обю Кіркегора (1813–1855). Ще в середині XIX століття він, констатує реальність соціальної кризи, відстоював ідею «екзистенціального жаху». Переважна більшість роздумів Кіркегора, які, власне, і вплинули на теоретичні шукання Гайдеггера, – тією чи іншою мірою – торкаються «буття» хворобливої людини, що усвідомлює як близькість смерті, так і «перехід у ніщо».

На нашу думку, саме С. Кіркегор – як ніхто інший у тогочасному європейському культурному просторі, – так би мовити, унаочнив такі складні психо-фізіологічні стани, як хвороба, страждання, смерть, тривога, передчуття, що породжує «страх» і «трепет» : на межі XIX–XX століть саме кіркегорівська інтерпретація «людської екзистенції» вплинула на окремі теоретичні узагальнення Гайдеггера, наснажуючи, водночас, і творчість частини європейських письменників.

Слід наголосити, що інтерес до «модусів людського існування» зберігається серед творчої спільноти до сьогодні, незалежно від її обізнаності з історією екзистенціалізму. Яскравим прикладом осмислення та інтерпретації «модусів людського існування» є творчість відомої шведської письменниці Карін Альвтеген (р. нар. 1965), зокрема її роман «Сором» (Альвтеген, 2012).

На нашу думку, доцільно звернути увагу на точку зору Н. Жукової, котра – в просторі української гуманістики – найбільш послідовно відтворює творчий шлях К. Альвтеген, об'єктивно оцінюючи її здобутки на теренах авторської інтерпретації конкретних «екзистенційних станів» сучасної людини. Цю нашу тезу переконливо підтверджує її монографія «Елітарна література в іменах» (2016).

На думку Н. Жукової, ґрунтовне розкриття природи сорому, яке здійснено письменницею в однойменному романі, це не просто опертя на один з гайдеггерівських «модусів», а й демонстрація потенціалу як психоаналізу, так і «інтегрального гуманізму» Ж. Марітена (1882–1973). Водночас, сама Альвтеген у розповідях про себе не зосереджує увагу на складових власного світогляду, хоча і демонструє «багатоголосся контекстів і підтекстів» (Жукова, 2016, с.186–188). Позицію як письменників, так і пересічних людей, котрі подібно до Альвтеген, з одного боку, існують, так би мовити, на підґрунті екзистенціалізму, а з іншого, – «нашаровують» інші філософські чинники, сповідуючи принцип «поліметодології», досить слушно прокоментував О. Дугін : «...неможливо мислити і, зокрема, мислити про свою наявність, про себе, про світ, про життя і смерть без опори на ту чи іншу школу думки. Якщо ми самі не відаємо, яка філософська система лежить в основі нашого мислення, це не означає, що такої системи немає. Вона є обов'язково : адже наші думки і уявлення звідкись почерпнуті» (Дугін, 2010, с.9).

Враховуючи нормативи статті, ми заявили дансько-російські витoki екзистенціалізму, що закріпилися в європейському філософському просторі, поступово трансформувалися у німецьку модель екзистенціалізму (М. Гайдеггер) та французьку (Г. Марсель, Ж.-П. Сартр), які згодом розширилися за рахунок таких відомих теоретиків, як К. Ясперс, А. Камю, М. Мерло-Понті, С. де Бовуар, П. Жансон та

М. Бубер – австрійський філософ єврейського походження, один із засновників течії «релігійного екзистенціалізму», опертям якому слугував іудаїзм.

Якщо німецька модель «будувалася» на творчому опрацюванні теоретичних засад, закладених С. Кіркегором, і не заперечувала релігійно-містичного «присмаку», то французькі екзистенціалісти, переважно, відштовхуючись від позиції Л. Шестова, експериментували на політико-ідеологічному та художньому аспектах, намагаючись виявити прихований потенціал «людської екзистенції».

Слід визнати, що французькі екзистенціалісти демонстрували близькість теоретичних позицій, виступаючи в процесі осмисленні наріжних проблем, так би мовити, «єдиним фронтом». Виключення становить Габріель Марсель (1889–1973) – філософ, драматург, театральний і музичний критик, – котрого традиційно називають першим французьким екзистенціалістом, що – хронологічно – відповідає дійсності. В період свого становлення Г. Марсель був прибічником С. Кіркегора з досить помітним авторським підходом до розуміння сутності «екзистенції»: він широко застосовував поняття «володіння», намагався феномен «тіло» зробити об'єктом теоретичного аналізу, надавши йому роль «кордону» між «бути» та «мати». Поступово позиція Г. Марселя помітно трансформувалася в бік захоплення католицизмом і переключення власних творчих інтересів від драматургії до музики: сьогодні він відомий не лише своїми п'єсами, а й музикою на вірші Шарля Бодлера.

Від 30–40-х років минулого століття і формальним, і фактичним лідером французьких екзистенціалістів стає Жан-Поль Сартр (1905–1980), передусім, завдяки таким роботам – «Уява» (1936), «Нудота» (1938), «Ескіз теорії емоцій» (1939), «Буття і ніщо. Досвід феноменологічної онтології» (1943), – які засвідчили його високий професійний рівень, широту проблематики, залученої в контекст означених робіт, і гуманістичну спрямованість світогляду. Напередодні початку другої світової війни все означене було вкрай важливим, адже досить швидко виявилось, що не всі європейські філософи сповідують антифашизм.

Л. Левчук, аналізуючи політичну позицію екзистенціалістів, яка визначалася їх світоглядною орієнтацією, зауважує, що вона «вражає» своєю альтернативністю: «Мартін Гайдеггер у 1933 році після приходу в Німеччині до влади націонал-соціалістів стає ректором Фрейбурзького університету, а Жан Поль Сартр, Альбер Камю – учасники французького Опору, переконані борці проти фашизму» (Левчук, 1997, с.126). Водночас, інші філософи, на зразок К. Ясперса, ховалися за тезу про філософію, яка поза політикою.

Після другої світової війни Ж.-П. Сартр зберігає статус провідного французького екзистенціаліста, демонструючи при цьому відверті світоглядні коливання: розпочавши свій «теоретичний шлях» як марксист, він протягом першого повоєнного десятиліття починає різко його критикувати, кваліфікуючи як догматичний. На його думку, в середині ХХ століття марксизм вимагав оновлення та врахування вимог часу. Сартр переконаний, що «фактор часу» більш співвіднесний з екзистенціалізмом, ніж з марксизмом, як і діалектика, що в просторі «екзистенції» виявляється більш «гнучкою й неквапливою».

Означена позиція привела Сартра до спільноти «нових лівих» 60–70-х років: він активно підтримує паризьке студентське повстання (1968) і розглядає власну монографію «Бунт завжди правий» (1948) як сміливе передбачення майбутнього. Л. Левчук, оцінюючи цей період у житті Сартра, підкреслює, що він «...намагався допомогти студентській молоді поєднати анархізм з комунізмом, відродити бакунівські ідеали. Демагогічне сартівське гасло – «Революція – це можливість вирватися з буття» – було досить поширене серед революційно настроєної молоді» (Левчук, 1997, с.127).

Принагідно наголосимо, що інтерес як до постаті ідеолога анархізму Михайла Бакуніна (1814–1876), так і до його життєво-творчого шляху був, принаймні, серед європейської молоді, так би мовити, неформальним : молодь вивчала етапи його героїко-авантюрного життя, читала «Революційний катехізис» (1865–1866), «Держава і анархізм» (1874) та – навіть – намагалася наслідувати романтичну зовнішність відомого анархіста. Сартр, котрий поділяв окремі ідеї М. Бакуніна, не заперечував проти анархістських методів політичної боротьби, робив спроби зорієнтувати молодь на ідею «анархо-колективізму», яка – ще за життя ідеолога анархізму – позитивно оцінювалася західноєвропейськими філософами.

Оскільки загальнофілософські ідеї Ж.-П. Сартра достатньо виразно представлені в українській гуманістиці ми, враховуючи нормативи статті, зробимо лише кілька важливих наголосів, а саме : по-перше, відстоювання ідеї активної міжнаукової взаємодії філософії, естетики, психології, мистецтвознавства, яка сприяє «естетизації філософії», по-друге, використовуючи чинник «міжнауковість», що діє в просторі гуманітарних наук, Сартр намагається надати авторську інтерпретацію і сутності «об'єктно-суб'єктних» відносин, визнаючи – при цьому – помилковість «суб'єктивації» філософії, і значенню образу як у філософському тлумаченні, так і в художньому, а по-третє, висока оцінка екзистенціалізму, що може, на думку Сартра, стимулюватиме створення «живої філософії», яка – відповідно – сприятиме перегляду традиційного розуміння ідеологічного зрізу світогляду. Не дивлячись на, здавалося б, постійну причетність до осмислення філософської проблематики, Сартр – несподівано для своїх колег – трансформує власні професійні інтереси в бік біографізму, свідомо виокремлюючи «персоналізацію» як об'єкт теоретичного аналізу. Працюючи в площині біографізму, Сартр розширює теоретико-методологічні засади аналізу життєво-творчого шляху французьких письменників, активно використовуючи напрацювання психоаналізу на теренах «патографії».

Слід зазначити, що сучасні фахівці продовжують розглядати спадщину Ж.-П. Сартра, виявляючи потенціал окремих ідей філософа. В означеному контексті на увагу заслуговує монографія В. Менжуліна «Біографічний підхід в історико-філософському пізнанні» (2010), на сторінках якої він представив Сартра, з одного боку, в якості теоретика, котрий інтерпретував власну біографію «як дуже виразний приклад нерозривності філософії та життя» (Менжулін, 2010, с.206), а з іншого, – виступав талановитим дослідником біографій низки видатних французьких письменників, а саме : Ш. Бодлера, Г. Флобера, С. Малларме, Ж. Жене. Так від з'ясування сутності наріжних філософських «станів» – буття, ніщо, об'єкт, суб'єкт, суб'єктивація, естетизація філософії – він перейшов у простір літературознавства з акцентуванням етико-психологічної спрямованості біографізму.

Як відомо, біографічний метод активно використовується українськими науковцями, котрі вважають його потужним чинником культурологічного аналізу. Прибічниками такого підходу, окрім В. Менжуліна, в дослідженні котрого наголошено на історико-філософському аспекті, виступають О. Валецький, Н. Жукова, Т. Ємельянова, Ю. Сабадаш, М. Савельєва, О. Таровська, М. Ткачук, Я. Ярмак, будуючи власні дослідження на опрацюванні як теоретичних засад біографічного методу, оприлюдненого в середині XIX століття французьким письменником – він друкувався під псевдонімом Делорм, – літературознавцем і критиком Шарлем-Огюстеном де Сент-Бьовом (1804–1869), так і структурних елементів цього методу, одним з яких є «персоналізація».

На нашу думку, доцільно зауважити, що ще за життя Сент-Бьова робилися спроби «звучити» автобіографічний метод до «персоналізованого» підходу, що простежується

в теоретико-публіцистичних статтях І. Тена, Т. Готьє та Ш. Бодлера. Стосовно позиції Сартра, можна стверджувати, що в деяких обрисах біографій французьких письменників він впевнено «рухається» за теоретичними настановами свого співвітчизника – Сент-Бьова.

Підтримки і позитивної оцінки в ґрунтовній монографії В. Менжуліна заслуговує введення ним у теоретичний простір української гуманістики низки як сартрівських робіт, так і досліджень франко-німецьких філософів кінця минулого століття, напрацювання яких значно розширюють «проблемне поле» щодо з'ясування трансформаційних процесів у розвитку французького екзистенціалізму. В. Менжулін має рацію, коли відштовхується від тези самого Сартра, згідно якої лише «спогади» фіксують колишню «присутність» у житті померлої людини, «перешкоджаючи скоцюрбитись у повноті в собі, обтявши всі зв'язки з теперішнім. Єдина характеристика мертвого життя – те, що це життя, охоронцем якого став інший» (Сартр, 2001, с.735), а Д. Коллінз – відомий інтерпретатор життєво-творчого шляху Сартра – стверджує, що «можливість достовірного дослідження життя іншої людини стає одним із найфундаментальніших завдань філософії Сартра» (Collins, 1980, р. 4).

Оскільки окрім Д. Коллінза аналізом наукових розвідок Сартра на теренах біографізму займаються й інші сучасні філософи, В. Менжулін реконструює версії, автори яких намагаються пояснити причини трансформації інтересів відомого екзистенціаліста в бік з'ясування мотивів творчості видатних французьких письменників (Менжулін, 2010, с.211). Ми, з одного боку, поділяємо позицію В. Менжуліна щодо правомочності тези Д. Коллінза : «Замість того, щоб бути маргіналізацією (bastardization) філософії, біографія є її легітимацією» (Collins, 1980, р.5), а з іншого, – вважаємо, що «сартрівський біографізм» міг би бути одним із вагомих теоретико-методологічних чинників на шляху створення персоналізованої історії української філософії, естетики чи психології, адже робота такого плану вже розпочата в дослідженнях І. Вернудіної, Л. Дабло, Л. Довгої, Н. Кривди, Л. Левчук, В. Співака.

Реконструюючи дещо своєрідне «перебування» Ж.-П. Сартра в європейському філософському просторі 40–70-х років минулого століття, позначене коливаннями, своєрідним ставленням до статусу філософської класики в умовах повоєнного «збудження розуму», свідомим «заграванням» з бунтарські налаштованою молоддю, повинно, на наше глибоке переконання, фіксувати і той факт, що філософ був як свідком зародження «постмодернізму», так і сучасником низки його яскравих представників.

Прибічником екзистенціалізму був і Альбер Камю (1913–1960) – видатний французький письменник, лауреат Нобелівської премії з літератури (1957), котрий протягом свого короткого життя – він загинув в автокатастрофі – пройшов, як зазначає Л. Левчук, шлях досить складних світоглядних трансформацій : «...від ідеї злиття людини з вічно плінною природою – через суперечність між індивідуалізмом і гуманізмом – до визнання хаотичності світу й випадковості людського існування» (Левчук, 1997, с.138). Окрім цього, Л. Левчук вважає, що світоглядові А. Камю властиві мотиви стоїцизму, відстоювання ідеї прагнення до бунту людини, яка усвідомлює «абсурдність свого існування, свого буття». Слід констатувати, що до Камю – і теоретика, і письменника – Сартр поставився дещо іронічно, «зарахувавши» його до традиційних французьких моралістів, які нав'язливо пропонують своїм сучасникам гуманізм в якості рятівного комплексу ідей.

У проекції часу більшість дослідників спадщини Камю орієнтуються на монографію «Le cas d'Albert Camus» (1961) Анн Дюран – відомого біографа філософа,

котра, з одного боку, вважала, що і літературна спадщина письменника, і його теоретико-публіцистична діяльність вкрай важливі для європейського культурного розвитку, а з іншого, – вживала поняття «казус : Альбер Камю», оскільки атеїсти, католики, бунтарі чи конформісти неоднозначно ставилися до його ролі в духовному розвитку нації.

На нашу думку, реалізуючи мету даної статті, одним із завдань якої є означення специфіки французької моделі екзистенціалізму, слід наголосити на послідовному використанні та застосуванні А. Камю поняття «абсурд» (від лат. *absurdus* – безглуздя, нісенітниця). Доцільно підкреслити, що в історико-філософському аспекті поняття «абсурд» присутнє у філософському просторі від часів Тертуліана, а в середовищі екзистенціалістів, як зазначає Є. Миропольська, ним користувався і Сартр, на думку котрого «абсурдна свідомість...з'являється з усвідомленням людською особистістю факту, що світ пояснень і розумних доказів і світ її конкретного існування – два різні світи» (Миропольська, 2006, с.6). Хоча Сартр і припускає існування «абсурдної свідомості», і робить спробу пояснити причину її «появи», поняття «абсурд» знаходиться на маргінесах його філософських поглядів, у той час як у роздумах Камю воно посідає одне з центральних місць.

Свідомо не торкаючись інтерпретації «міфу про Сізіфа», яку запропонував А. Камю, – вона неодноразово коментувалася дослідниками творчості філософа – зосередимо увагу на його тезі, котра розкриває наріжну причину виникнення абсурду, а саме : формування почуття безглуздості людського існування. Деталізуючи зміст цієї тези, Є. Миропольська звертає увагу на «три наслідки усвідомлення людиною абсурдності життя : бунт, свобода, жага. *Бунт* пов'язаний з вимогою «неможливої прозорості»; *свобода* – з розвіюванням прагнень досягти поставленої мети життя, турботи про майбутнє, а *жага* є здатністю переживати своє життя, свій бунт і своє визволення якомога повніше» (Миропольська, 2006, с.7).

Беззастережним досягненням А. Камю слід визнати його досвід трансформації «абсурду» в естетико-художню площину, який був активно підтриманий Жаном Жене (1910–1986), Семюелем Беккетом (1906–1989) та Еженом Іюнеско (1909–1994), драматургія котрих сформувала – спочатку – «драматургію абсурду», а пізніше і «театр абсурду», що виявився потужним стимулом модернізації театрального мистецтва, передусім, французького протягом 50–70-х років минулого століття.

Слід зазначити, що ми поділяємо ті ознаки «драматургії абсурду», які систематизовані Є. Миропольською, а саме : феномен «незакріпленої мови» в драматургії абсурду, коли автор «використовує всі граматичні та контекстуальні засоби аби глядач (читач) збагнув нашу залежність від мови»; позбавлення героїв п'єс «ефекту власного імені»; експерименти з часом, коли час у творах прибічників «драматургії абсурду», «означає водночас точність і нескінченність подій, які звершуються або тривають у реальності»; драматурги «театру абсурду» в багатьох своїх п'єсах «описують або пародіюють стан, у якому спливає повсякденне життя і розвивається загальноживана мова – *балаканина*. Її загроза в тому, що поступово замість того, аби погоджувати судження з реальністю, починають погоджувати реальність із судженням»; інтерпретація ідей «філософії абсурду» в драматургії «започаткувала як низку елементарних прийомів їх розкриття, так і нетрадиційні для класичної театральної естетики, а також нові сценічні засоби втілення їх цілісного художнього змісту». Найбільш виразно окреслені ознаки присутні в п'єсах «Голомоза співачка» (1950) Е. Іюнеско та «Чекаючи на Году» (1953) С. Беккета (Миропольська, 2006, с.10–12).

На нашу думку, концепція А. Камю спонукає до окреслення такої залежності, а

саме: «філософія абсурду», – «драматургія абсурду» – «театр абсурду», в динаміці розвитку якої чітко виявляється, по-перше, вплив сюрреалізму на «драматургію абсурду», а, по-друге, – доцільність розглядати естетико-художні орієнтири Камю – автора «філософії абсурду» як своєрідну «передмову» до «постмодернізму». При цьому, досить виразно виявляються окремі чинники, що діють протягом становлення трьох, означених нами етапів : експерименти з часом, трансформація «логіка – алогічність», елементи «колажності», які трансформуються в завершену форму лише в «постмодернізмі», принцип «потоків свідомості».

Серед провідних французьких екзистенціалістів традиційно називають Сімону де Бовуар (1908–1986) – відомого письменника, філософа, громадського діяча. Серед французьких екзистенціалістів напрацювання Бовуар найпоширеніше представляли морально-етичну проблематику, значення якої вона зафіксувала вже в своїх ранніх літературних творах : «Гостя» (1943), «Кров інших» (1945). На думку Л. Левчук, «особливе значення в творчості письменниці мають романи «Мандарини» (1954), за який Сімона де Бовуар отримала Гонкурівську премію, та «Чарівні картинки» (1966). Останній твір позначений яскраво вираженим етичним забарвленням, глибоким психологізмом, відбиває морально-психологічні пошуки молодої жінки, тяжка психічна криза якої є наслідком незбігу інтересів особистості та нав'язаних їй суспільством поведінкових стереотипів» (Левчук, 1997, с.143).

Від монографії «Друга стаття» (1949), яка висунула Бовуар на помітні ролі в спільноті французьких екзистенціалістів, так звані, жіночі проблеми виявилися присутніми як у теоретичних, так і в її художніх напрацюваннях, які – сукупно – перетворили письменницю на провідного ідеолога гендерного руху, що потребує самостійного аналізу, оскільки феномен «гендерність» безпосередньо не входить у площину екзистенціалізму і не вичерпується лише цією системою філософських поглядів.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Процес реалізації мети, окресленої в даній статті, дозволяє зробити такі висновки :

1. Зазначено, що французьку модель екзистенціалізму слід оцінити як еклектичну, оскільки вона сформувалася на перетині ідей С. Кіркегора та Л. Шестова, демонструючи, водночас, інтерес до його релігійного крила (Г. Марсель).

2. Наголошено на «трансформаційності» філософської позиції Ж.-П. Сартра : «марксизм – екзистенціалізм». Підкреслено як його сприяння політизації екзистенціалізму, так і зацікавленість проблемами «біографізму», що підсилює літературозначну спрямованість поглядів філософа, та інтерес до «патографічних» експериментів психоаналізу.

3. Відтворено зв'язок теоретичних ідей А. Камю з мистецькою практикою, що дозволила трансформувати «філософію абсурду» спочатку в «драматургію абсурду», а – пізніше – в «театр абсурду». В означеному контексті наголошено на творчості Ж. Жене, С. Беккета та Е. Іонеско.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок вважаємо дослідження модифікації філософського «забезпечення» французького культуротворення. **Теоретична і практична значущість** полягають у тому, що матеріал дослідження сприятиме подальшому науково-теоретичного осмислення французької гуманістики на межі ХІХ–ХХ століття. Результати роботи можуть бути використані при читанні лекційних курсів з естетики, філософії, культурології, історії та теорії мистецтва для студентів гуманітарних і художньо-творчих ВНЗ.

Бібліографічний список

- Альвтеген, К., 2012. *Стыд*. Пер. со шведск. А. Лавруши. Москва: Иностранка, Азбука–Аттикус.
- Дугин, А.Г., 2010. *Мартин Хайдеггер: философия другого Начала*. Москва: Академический проект; Фонд «Мир».
- Жукова, Н.А., 2016. *Елітарна література в іменах*. Київ: Інститут культурології НАМ України.
- Левчук, Л.Т., 1997. *Західноєвропейська естетика ХХ століття*. Київ: Либідь.
- Менжулін, В.І., 2010. *Біографічний підхід в історико-філософському пізнанні*. Київ: На УКМА : Аграр Медіа Груп.
- Миропольська, Є.В., 2006. *«Філософія абсурду» і театральна естетика ХХ століття*. Кандидат наук. Автореферат. Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України. Київ.
- Сартр, Ж.-П., 2001. *Буття і ніщо. Нарис феноменологічної онтології*. Пер. з франц. В. Лях, П. Тарашук. Київ: Основи.
- Collins, D., 1980. *Sartre as biographer*. Cambridge; London: Harvard University Press.

References

- Alvtegen, K., 2012. *Styd [Scam]*. Translated from Swedish by A. Lavrusha. Moscow: Inostranka, Azbuka-Atticus. [in Russian].
- Collins, D., 1980. *Sartre as biographer*. Cambridge; London: Harvard University Press.
- Dugin, A.G., 2010. *Martin Heidegger: filosofiya vtorogo nachala [Martin Heidegger : philosophy of the Second Start]*. Moscow: Akademicheskij proekt; Fond «Mir». [in Russian].
- Levchuk, L.T., 1997. *Zahidnoyevropeyska estetika 20 storichchya [Western European aesthetics in 20th century]*. Kyiv: Lybid. [in Ukrainian].
- Menzhulin, V.I., 2010. *Biografichnyi pidhid y istoryko-filosofskomu piznanni [Biography approach in historical and philosophical comprehension]*. Kyiv: NaUKMA : Agrar Media Group. [in Ukrainian].
- Myropolska, Ye.V., 2006. *«Filosofii absurdu» i teatralna estetyka KhKh stolittia [«Philosophy of absurd» and theatrical aesthetics of 20th century]*. PhD. Abstract. The G.S. Skovoroda Institute of Philosophy of NAS of Ukraine, Kyiv. [in Ukrainian].
- Sartre, J.-P., 2001. *Buttya I nishtcho. Narys fenomenolohichnoi ontolohii [Being and nothingness. The Outline of a Phenomenological Ontolog]*. Translated from French by V. Lyakh, P. Tarashchuk. Kyiv: Osnovy. [in Ukrainian].
- Zhukova, N.A., 2016. *Elitarna literature v imenah [Elite literature in names]*. Kyiv: Institute of culturological sciences of National Academy of Art of Ukraine. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.03.2022 р.

S. Kholodynska

TRANSFORMATIONAL PROCESSES WITHIN FRENCH EXISTENTIALISM DEVELOPMENT

The article reveals both the history of origin and specificity of existentialism philosophical movement development under the terms of French humanistics in the 1940–1980.

The author traces the originality of the «European course» of this philosophical system, which, having been formed within the tradition of the Russian worldview between the 19th and 20th centuries, began to transform into philosophical-ideological or philosophical-ethical models in Germany and France. After the Second World War, existentialism was widely accepted among the Spanish and Italian philosophers, occasionally «capturing» the entire

European cultural space.

The study emphasizes that existentialism has common roots, although each of the existing models requires independent analysis, since they were chronologically formed in an interval of one or two decades, introducing marked changes into the orthodox model.

The author finds out that existentialism played an important role in the development of French humanistics because it could rely on intuitivism and personelism, which contributed to the renewal of philosophical thinking in the 1920–1940s.

The paper demonstrates that the French model of existentialism was developed on the basis of inter-scientific approach, organically combining philosophy, natural science, psychology and literary studies, achieving significant success in the development of various types of art, in particular, literature and theater.

The aim of the research suggests the following objectives: to reconstruct the history of existentialism formation, to identify the specificity of the French model of this philosophical system and to create the essence of possible transformational processes within the humanistic development based on application of existentialism.

Methodology of the research is based on historical and cultural, biographical, analytical and comparative approaches.

The scientific novelty of the article is defined by the possibility to use and exploit the potential of inheritance, which exists between existentialism and postmodernism, since, according to the chronology, the former determined by philosophical system in its logical development, came close to the latter in the logical sequencing. The author justifies the significance of the article considering works of French existentialists

The obtained results make it possible to conclude: 1) the French model of existentialism should be evaluated as eclectic, because it was formed on the basis of the ideas of S. Kierkegaard and L. Shestov, demonstrating, at the same time, interest to its religious criterion (H. Marcel). 2) J.-P. Sartre's 'transformational' philosophical position: «Marxism – existentialism» should be taken into consideration. The article explains both his sympathy to politicalization of existentialism and his interest in the problems of «biographism», which strengthened the literary orientation of the philosopher's views, and his interest in «pathological» experiments of psychoanalysis. 3) The link between theoretical ideas of A. Camus and artistic practice, which enables to transform «philosophy of absurdity» at first into «dramaturgy of absurdity», and – later – into «theater of absurdity» has been established. Within this context, the works of J. Genet, S. Beckett and E. Ionesco are referred to.

Theoretical and practical significance lies in the fact that the material of this study promotes further scientific and theoretical comprehension of French humanities at the turn of the 19th and the 20th centuries. The results can be used while lecturing aesthetics, philosophy, cultural studies, history and theory of art for students of higher institutions of humanities and artistic creativity.

Keywords: *existentialism, transformation, philosophy of absurdity, being-nothing, being-having, biography, experience, body.*